

معیارهای کیفرگذاری هدفمند سرقت‌های تعزیری در سیاست جنایی تقنینی ایران

سروش مالکی زاده^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱/۲۶

رشید قدیری^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۵/۱۷

مریم نقدی دورباطی^۳

چکیده

تعیین مجازات اهمیت بسیاری در سیاست جنایی سنجیده و هدفمند دارد. مروری بر سرقت‌های تعزیری آشکار می‌سازد که در نظام حقوقی ایران منطق خاصی بر تعیین مجازات این‌گونه جرایم حاکم نیست و در این جرایم بسیاری از مجازات‌های نامتناسب از حیث نوع و میزان و ناکارآمدی از جهت تحقق اهداف وجود دارند. کیفرهای کلیشه‌ای و بی‌قاعده نه فقط موجب عدم تامین اهداف مجازات می‌شوند، بلکه بر بزهکار تأثیراتی نامطلوب و معکوس هم دارند. تعیین مجازات مناسب و درجه بهینه آن که بیشترین کارایی را دارا باشد، امری بسیار پیچیده و نیازمند توجه به معیارهای بسیاری است. این مقاله تاکید دارد که قانون‌گذار در سرقت‌های تعزیری مقدم بر هر امری باید هدف اصلی خود را از مجازات تعیین نماید و نوع آن را با توجه به آن هدف برگزیند و با توجه به مبانی حقوقی، فلسفی، سیاسی و جامعه‌شناختی مبادرت به وضع کیفر نماید. در خصوص میزان مجازات نیز قانون‌گذار باید به سهولت و منافع ارتکاب سرقت، رقم سیاه بزهکاری، عمومیت جرم و ارتباط سرقت با دیگر جرایم توجه کند و در عین حال در راستای فردی سازی مجازات و افزایش تأثیر مثبت مجازات دست قاضی را در تعیین میزان مجازات باز بگذارد.

کلیدواژگان: سیاست جنایی تقنینی، اهداف مجازات، تعیین مجازات سرقت تعزیری، قاضی

۱- دانشجوی دکتری تخصصی گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد شهرکرد، دانشگاه

آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران

۲- استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران، استادیار و

عضو هیئت علمی دانشگاه شهرکرد (نویسنده مسئول)

dad 1400@yahoo.com

۳- استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران

مقدمه

می‌توانیم مجازات سرقت‌های تعزیری را فرآیندی در نظر بگیریم که در دو مرحله‌ی متفاوت اعمال می‌گردد؛ نخست در مرحله‌ی تعیین مجازات توسط قانون‌گذار و دوم در مرحله‌ی تعیین مجازات توسط قضات تعیین‌کننده‌ی مجازات. آنچه در این مقاله مدنظر نگارندگان است، تعیین مجازات در مرحله‌ی قانون‌گذاری است.

رویکرد مجازات، که یکی از قدیمی‌ترین توجیهات مجازات است، حول حق مجرم برای جبران گذشته است. در مقابل، رویکرد توان بخشی یک مفهوم نسبی و پیچیده است که به معنای تقویت آرام توانایی سازگاری و اطاعت از قانون است. با این حال، رویکرد ارباب از طریق تهدید افراد، هم مجرم و هم جامعه، به پیامدهای ناخوشایند ارتکاب سرقت، سازگار و ذاتاً شدید است. آموزه بازدارندگی مجازات و نقش و تأثیر آن بر بزهکار و غیرمجرم نه تنها مبنای مهمی برای توجیه مجازات است بلکه بیانگر وجود مجازات به عنوان مهمترین عامل حذف ایده بزهکاری است. از کار انداختن، که گامی در جهت سلب قدرت از مجرم است، بیشتر مبتنی بر یک امر اجتناب‌ناپذیر است و آن این است که هدف از ایجاد رعب و وحشت یا اصلاح مجازات برای برخی از مجرمان و به عنوان یک گروه از مجرمان تا آنجا که آنها اثرگذار نیستند. می‌تواند، تنها راه حمایت جامعه از خود این است که توانایی جنایی این جنایتکاران را کنار بگذارد یا از آنها سلب کند. در این میان، برخلاف رویکرد سزادهی که وظیفه‌گرا و ناظر به گذشته است، سه رویکرد اخیر فایده‌گرا و ناظر به آینده هستند.

عدم دستیابی به اهداف مجازات خود را در رشد جرم و به ویژه مشکل تکرار جرم توسط مجرمین سابق نشان می‌دهد. میزان بالای سرقت و تکرار جرم در محکومین سابق، کارآیی سیستم عدالت کیفری را به این سوال اساسی تبدیل کرده است که آیا ناکارآمدی و ناکارآمدی عدالت کیفری اثبات شده است؟ این وضعیت، اگر به دلیل ناکارآمدی مدل کیفری به خودی خود نباشد، انتخاب نادرست مجازات برای مجرم یا بزهکار را آشکار می‌کند، که به نوبه خود مجازات‌ها را تشدید می‌کند، همانطور که مرتکبان بی‌اثر بودن مجازات را به ساده‌ترین شکل می‌بینند یعنی آنها به تشدید مجازات می‌چسبند؛ از طرف دیگر، اگر مجازات در تحقق اهداف یک جرم یا بزهکاری خاص ناتوان باشد، تشدید تأثیری نخواهد داشت.

هرکسی که سابقه کیفری داشته باشد و مرتکب سرقت شود حق مجازات منطقی، عادلانه و منظم را دارد. این شامل حق منفی مجرم در مجازات بیش از حد و نامنظم است. جامعه حق دارد دولت را به خاطر هزینه‌های جلوگیری از سرقت و مجازات مرتکبان، مسئول بداند و آثار ملموس آن را احساس کند. علاوه

بر این موارد، یکی از حقوق مسلم قربانی که از جرم ناشی می‌شود، بهبود درد قربانی با مجازات مجرم است. تحقق این سه حقوق مناسب یک استراتژی کیفری هدفمند است.

مقاله‌ی حاضر در صدد است با همه‌ی مجهولات و ابهاماتی که به جهت پیچیدگی موضوع با آن روبه‌رو است رویکرد سیاست جنایی تقنینی ایران را در خصوص کیفرگذاری سرقت‌های تعزیری تبیین نماید. سوالات تحقیق حاضر پرسش‌هایی سهل و ممتنع هستند: مجازات سرقت‌های تعزیری را چگونه باید تعیین کرد؟ معیار انتخاب نوع و میزان مجازات مطلوب و بهینه در این گونه جرایم چیست؟ نوشتار حاضر در راستای معرفی یک راهبرد اجرایی و نه صرفاً ارائه مباحث نظری در سه مبحث ساماندهی شده است. در ابتدا مفهوم‌شناسی اصطلاحات و ویژگی‌های سیاست جنایی تقنینی کارآمد و مطلوب سرقت‌های تعزیری مطرح شده‌اند و در مبحث دوم معیارهای ناظر به تعیین نوع مجازات سرقت‌های تعزیری و در مبحث سوم معیارهای ناظر بر میزان مجازات سرقت‌های تعزیری معرفی شده‌اند.^۱

وظیفه‌ی اصلی تدوین سیلست جنایی به قانون‌گذار محول گردیده و این اوست که باید انتخاب‌های اساسی سیاست جنایی و جهت‌گیری‌ها، هدف‌گذاری‌ها و ابزارهای آن را مشخص کند. همچنین به این جهت که در چرخه‌ی نظام عدالت کیفری به عنوان سگانه دار این نظام مطرح بوده و در واقع نقطه‌ی شروع و حرکت اولیه را جهت کنترل و مبارزه با بزه کاری در یک جامعه را به عهده داشته که با تدوین یک سیاست جنایی جهت نیل به هدف گام بر می‌دارد. پس هر چه قانون‌گذار در تهیه و تدوین قوانین و مقررات در رابطه با تعیین مجازات سرقت‌های تعزیری دقت نماید و رعایت کلیه‌ی مبانی، اصول و معیارهای راهبردی سیاست جنایی را در در تهیه و تدوین آن‌ها بنماید، به همان اندازه می‌تواند به نتایج مطلوب تری در این خصوص نائل گردد.

۱- مفهوم شناسی:

۱-۱- سیاست جنایی تقنینی

سیاست جنایی تقنینی به‌عنوان نخستین لایه‌ی سیاست جنایی یعنی ((تدابیر و چاره‌اندیشی قانونگذار راجع به جرم و یا به عبارتی سلیقه‌ی انتخاب قانونگذار در خصوص جرایم و مجازات‌ها که قانونگذار

^۱ - نکته‌ای که در کل مقاله و به ویژه در این بخش باید به آن توجه داشت این است که این مقاله در صدد تعیین راهبردهای کلی است و تعیین ریز متغیرها را باید با ملاحظه تمام جوانب و جزئیات امر بر عهده کارشناسان قرار داد.

تحت تأثیر دیدگاه های جرم‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفی، ایدئولوژی و غیره با ارائه چارچوب‌های قانون در یک دوره‌ی مشخص تمهید خاصی را پیش رو می‌نهد)). اساس مطالعات در زمینه سیاستگذاری قانونگذاری، بررسی و انتقاد از مهمترین مرحله چرخه و چرخه کیفری، یعنی مرحله ارزیابی قانونگذاری، از جمله تدوین و تدوین مقررات قانونی در مورد تعیین جرایم و پاسخهای موجود است. و اختیارات نهادهای جنایی و اجرایی. (شیخ الاسلامی، 1379:261).

۲-۱- تعزیر

تعزیر در لغت به معنای تعظیم، توقیر، تأدیب، ضرب، منع، نصرت و... است. در لغت نامه دهخدا آمده است: «ریشه‌ی اصلی تعزیر، همان منع و رد است و معنی نصرت نیز برای تعزیر به این معنا است که شما دشمن را از کسی رد می‌کنی و مانع اذیت او توسط دشمن می‌شوی و به تأدیب هم تعزیر اطلاق می‌شود، چون مرتکب را از تکرار گناه باز می‌دارد»

طبق ماده ۱۸ قانون مجازات اسلامی، تعزیر مجازاتی است که مشمول عنوان حد، قصاص یا دیه نبوده و در موارد ارتکاب منع شرعی یا نقض مقررات حکومتی مطابق قانون تعیین و اعمال می‌شود. نوع، میزان، کیفیت اجرا و مقررات مربوط به تخفیف، تعلیق، سقوط و سایر مجازات‌ها توسط قانون تعیین می‌شود....

۲- ویژگی‌ها و مختصات سیاست جنایی تقنینی کارآمد و مطلوب

۲-۱- اندیشیدگی، عقلانیت و سنجیدگی در عین ابتدای بر اصول و ارزش‌های بنیادین

ویژگی عقلانیت و تدبیر از مفهوم "سیاست" در اصطلاح سیاست جنایی ناشی می‌شود؛ زیرا سیاست اساساً درک و مدیریت مسائل جامعه است (لازرز، ۱۳۸۲:۳۷). به همین دلیل، فوئرباخ سیاست جنایی را به عنوان "مشورت برای حاکمیت قانون (دولت)" تعبیر می‌کند (همان، ص ۴۰)، و از نظر همین ویژگی است که در سیاست جنایی، "استراتژی" برای مبارزه و مقابله جرم بحث شده است. نامیده می‌شود در واقع، استراتژی یک رویکرد حل مسئله، موقعیت‌یابی، شناخت اهداف، یافتن راه حل و اندازه‌گیری و اندازه‌گیری آنها و در نهایت یافتن نوعی نظم و ارتباط و سازماندهی آنها است.

به این معنا، فون لیست سیاست جنایی را چنین تفسیر می‌کند: "مجموعه‌ای منظم از اصول که دولت و جامعه باید مبارزه با جرم را سازمان دهند. (همان، ص ۴۱).

از طرف دیگر، این تدبیر و تفکر است که سیاست جنایی (علمی) را ضروری می‌کند. در واقع، هر یک از آموزه‌ها و اقدامات باید در معرض آزمون و خطا قرار گیرد و با بازخورد مناسب، تعمیم و قانونی شود. از این رو، سیاست جنایی بسیار نزدیک به جرم‌شناسی است و به آن مرتبط است و به همین دلیل است که در تدوین سیاست کیفری استفاده از متخصصان و اندیشمندان علوم مختلف ضروری است؛ اما ماهیت علمی سیاست جنایی به این معنی نیست که می‌توان از هر آموزه و استراتژی متناسب با اهداف سیاست جنایی استفاده کرد. در حقیقت، اقدامات از طریق کانال عبور می‌کنند و اصول و ارزشهای اساسی مورد قبول هر جامعه را فیلتر می‌کنند و پذیرفته یا رد می‌شوند.

۲-۲- جامعیت و فراگیری در عین اولویت‌گرایی

پیش‌نیاز اثربخشی و اثربخشی سیاست جنایی، جامعیت و جامعیت آن است. از نظر components و عناصر یک سیاست جنایی، جامعیت به سه محور تقسیم می‌شود: جامعیت در موضوع، جامعیت در استفاده از روش‌ها، و جامعیت در به‌کارگیری و استفاده از مقامات درگیر در پاسخ به پدیده مجرمانه. از طرف دیگر، به دلیل ضرورت و کارایی سیاست جنایی، باید نوعی اولویت در روش‌ها و برنامه‌ها در نظر گرفته شود. (حاجی ده‌آبادی، ۱۳۹۵: ۴۷۲):

۲-۲-۱- جامعیت در موضوع با اولویت دادن به جرایم مهم

سیاست جنایی هرگز به یک یا چند جرم خاص توجه نمی‌کند. بلکه موضوع سیاست جنایی همه جرایم است، خصوصاً اینکه امروزه یافته‌های جرم‌شناسی ارتباط جرایم با دیگران را بیان می‌کند. در واقع، جرایم مجموعه‌های به هم پیوسته‌ای هستند. علاوه بر این، نیاز به برخورد اساسی با جرم، مبارزه با جرم و پیشگیری از آن به معنای نقض هنجارهای حاکم است. با این حال، اهمیت موضوع اولویت بندی به حدی است که امروزه بحث از جرم زدایی و مصونیت از مجازات - در زمینه قانون - و مدارا - در زمینه سیاست‌های اجتماعی وجود دارد؛ و همه اینها به منظور توجه بیشتر و جدی‌تر به جرایم مهمتر است.

۲-۲-۲- جامعیت در روش‌ها و تدابیر با تأکید بر روش‌های اصلاح‌گرایانه و پیشگیرانه

یک سیاست جنایی اثرگذار به دنبال همه روشهای موثر در برخورد و مبارزه با جرم است، نه فقط روشهای جنایی و سرکوبگرانه مانند روشهایی که در جوامع اولیه وجود داشته است. برای شناسایی و ارزیابی اثربخشی یک سیاست جنایی، باید به لیست روش‌های توصیه شده توسط آن سیاست جنایی مراجعه کرد. لزوم جامعیت در روشها و اقدامات مقابله با جرم به دلیل گستردگی و اختلاف عوامل و زمینه

های ظهور و شیوع جرایم از جمله عوامل و زمینه‌های فردی، داخلی، اجتماعی و خارجی است. با این حال، آنچه امروز بیشتر مورد تأکید است، اتخاذ اقدامات و روشهای پیشگیرانه با گرایش اصلاح‌گرایانه و درمانی است. زیرا این روشها نقش اساسی در مبارزه با جرم دارند.

۳-۲-۲- استفاده از همه مراجع با اولویت دادن به مشارکت اجتماعی

واکنش عمیق، جامع و ریشه‌ای در قبال جرم مستلزم استفاده از همه مقامات مقابله‌کننده با این پدیده است، زیرا جدا از این واقعیت که برخی از ریشه‌ها و زمینه‌های شکل‌گیری و گسترش پدیده جنایی به عملکردها و عملکردهای نامناسب برمی‌گردد، این منابع برمی‌گردند. و به همین دلیل، هر یک از آنها به توسعه و وقوع جرم کمک می‌کنند، از امکانات بالقوه و واقعی که این مقامات در اختیار دارند باید در پاسخ به پدیده جنایی به طور اثرگذار استفاده شود. بنابراین، فقط قوه قضائیه مسئول مبارزه با جرم نیست، بلکه قوه مجریه و نهادهای اجرایی و اداری، همچنین سازمانها و مراجع اجتماعی غیردولتی و افراد جامعه، حتی قربانیان نیز باید مسئول این امر باشند. درگیر این روند. (همان، ص ۴۷۳)

۳-۲- شفافیت

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های سیاست جنایی کارآمد شفافیت و صراحت سیاست‌ها و برنامه‌های تنظیمی است. ویژگی شفافیت موجب می‌شود تا برنامه‌ی ارائه شده تفسیر پذیری و ابهام کم‌تری داشته و مشخص‌تر و دقیق‌تر باشد.

این امر باید در سه محور زیر مورد توجه قرار گیرد:

الف- لفظ و عبارت. برای ارائه‌ی مکتوب برنامه‌های تنظیمی، سیاست‌گذاران باید از واژه‌ها و عبارتهایی استفاده کنند که در نهایت سادگی مفاهیم مورد نظر را انتقال دهند. در نگارش سیاست تدوینی نباید از عبارت‌های مبهمی استفاده کرد که برداشت‌ها و تفسیرهای گوناگونی را ایجاد می‌کنند؛

ب- حق تکلیف در سطح هرسامانه‌ی پاسخ‌دهی می‌توان مجموعه‌ای از حق‌ها و تکلیف‌ها را ملاحظه کرد که بنیان سامانه‌ی تدوینی را تشکیل می‌دهند. ماهیت و دامنه‌ی شمول حق‌ها و تکلیف‌های مندرج در سیاست‌گذاری صورت گرفته باید بدون وجود هرگونه ابهامی به صراحت تعیین شود؛

ج- هدف و نتیجه. سامانه‌ی پاسخ‌دهی برای دستیابی به هدف‌ها و نتایج معینی تدوین می‌شود. ضروری است که نتایج مورد انتظار از اجرای سامانه که در واقع فلسفه و علت اصلی وضع آن را نیز مشخص می‌کند به روشنی بیان شوند و از ذکر هدف‌های مبهم و تفسیر پذیر خودداری شود.

رعایت شفافیت و صراحت در سه محور یاد شده مانع از ارائه ی تفسیر های گوناگون و گاه نادرست از سیاست تدوینی خواهد شد. تفسیر پذیری برنامه پاسخ دهی تدوینی به بروز تعارض و سردرگمی کارگزاران اجرایی و در نتیجه آشفتگی در بدنه ی تحت سیاست گذاری می انجامد. هر اندازه میزان شفافیت و صراحت کمتر باشد، راه بر اعمال سلیقه های گوناگون و گاهی سوء استفاده ی کارگزاران اجرایی و دور شدن از عینیت و در پی آن نزدیک شدن به ذهنیت و انتزاع هموارتر می شود. در چنین وضعیتی هدف از طرح سامانه ی مورد نظر نیز به کلی مخدوش خواهد شد. این امر به ویژه در مورد سیاست های پاسخ دهی به جرم آثار سوء فراوانی را در پی خواهد داشت. طرح عنوان های مجرمانه ی تفسیر پذیر و ناشفاف پدیداری دادگری شانس و مداخله ی شرایط روانی دادرسان در تعیین سرنوشت مرتکب را در پی دارد. (ایروانیان، ۱۳۸۸: ۹۸).

۴-۲- هزینه بری اندک در عین بازدهی زیاد

یکی از مباحث مهم در زمینه سیاست جنایی بحث اقتصاد سیاست جنایی است. شکی نیست که طراحی ، برنامه ریزی و اجرای اقدامات و روش ها و دریافت بازخورد و اصلاح آنها که از آن به عنوان مدیریت سیاست جنایی تعبیر می شود ، چیزی است که هزینه های زیادی را به جامعه تحمیل می کند و دولت ها مجبورند هزینه های دیگری را غیر از بودجه عمومی؛ چیزی که می تواند قیمت ها را افزایش دهد ، فقر ایجاد کند و جامعه را طبقه بندی کند و غیره ، که خود یک عامل جنایی است. بنابراین ، یکی از ایده هایی که امروز در تدوین سیاست جنایی دنبال می شود ، کاهش هزینه های برخورد با جرم و همچنین هزینه های مجازات است (یزدیان جعفری ، ۱۳۹۵: ۳۵۷) ، با انجام اقداماتی که این مهم را برای آن فراهم می کند ، اما در عین حال دارای کارایی بسیار بالایی است ، خصوصاً اینکه بحث در مورد هزینه ها فقط بر روی منابع مادی و غیر انسانی متمرکز نیست ، بلکه منابع انسانی از جمله هزینه ها هستند.

با این حال ، علاوه بر ویژگی های ذکر شده ، ویژگی های دیگری نیز وجود دارد که می توان برای یک سیاست جنایی کارآمد و مطلوب جستجو کرد که در این مقاله ذکر نشده است.

۳- تعیین مجازات سرقت های تعزیری بر اساس مبانی حقوقی، فلسفی، سیاسی و

جامعه شناختی

از نظر حقوقی، مجازات کیفری نوعی واکنش رسمی در برابر نقض هنجارهای اجتماعی است، یکی از اصلی ترین ویژگی های آن وجود عنصر "رنج" است، اگرچه مرزهای مبهمی با مجازات های اداری، اقدامات امنیتی، اقدامات اصلاحی و حتی گاهی اجرای آن. دارای حقوق مدنی است. وجود این مرزهای مبهم ریشه در تحول دیدگاه های حقوقی از طریق تکامل زندگی اجتماعی دارد. از نظر فلسفی، مجازات از نظر "چه" و "باید" مورد بحث قرار می گیرد. در این زمینه، فقها، فلاسفه و فلاسفه علاقه مند به حقوق نوشتند. و هرکدام سعی کرده اند نهاد مجازات را حسب مورد با تأکید بر مباحث فلسفی یا حقوقی توضیح دهند. در بعد سیاسی، رابطه بین مجازات و دولت مورد تأکید قرار گرفته و تکامل انحصار مجازات توسط دولت در نظر گرفته می شود. اگر مجازات در انحصار دولت باشد، در این صورت دولت به عنوان یک متغیر مستقل نقش مهمی در تکامل نهاد تعزیرات به عنوان یک متغیر وابسته بازی می کند. مجازات مظهر حاکمیت است و رابطه اساسی بین این دو وجود دارد. نتیجه اینکه بین مجازات و سایر مظاهر حاکمیت رابطه متقابل وجود دارد. نوع و کیفیت مجازات تحت تأثیر نظام سیاسی حاکم است و به نوبه خود بر آن تأثیر می گذارد. اما از نظر جامعه شناسی مجازات یک پدیده اجتماعی است و بنابراین مانند سایر پدیده های اجتماعی در عمل و واکنش با سایر پدیده های اجتماعی است. جایگاهی که جامعه شناسانی مانند دورکیم، وبر و مارکس به عنوان سه نظریه پرداز اصلی در زمینه جامعه شناسی به نظام حقوقی داده اند و ضمانت اجرای آن، به ویژه مجازات ها، نشان دهنده نقشی است که نظام کیفری در تبیین آن دارد. سایر ملفه های اجتماعی. (دورکیم، ۱۳۶۰: ۹۰).

توجه به ابعاد متعدد مجازات علاوه بر داشتن ارزش نظری، از نظر عملی نیز حائز اهمیت است. وقتی قانونگذار کیفری از این واقعیت آگاه باشد که مجازات صرفاً بیان در قالب کلمات قانون نیست و مبتنی بر اصول حقوقی، فلسفی، سیاسی و جامعه شناسی است. نتیجه در نظر گرفتن مجازات به عنوان یک موجود زنده خواهد بود. موجودی که بدنش از اندام های مختلفی تشکیل شده است و هرکدام از آنها نقش خاصی در بقای آن دارند. اسکلت این بدن در جامعه ریشه دارد و سیاست مغز راهنمای این بدن است و پوست حقوق بر روی آن کشیده شده و اخلاق روح این بدن است. این موجود زنده برای بقا و مجازات خود شرایط قانونی، اخلاقی، سیاسی و اجتماعی را دارد و مراحل تولد، کودکی، بلوغ، میانسالی و پیری را طی می کند. این نگاه چند بعدی به مجازات نقش مهمی در واقع گرایی سیاست گذاران جنایی در تدوین، تعیین و اجرای مجازات ها دارد. این نگاه چند بعدی به مجازات باعث می شود سیاست گذاران جنایی

در برج عاج از مجازات استفاده نکنند و واقعیت های اخلاقی، سیاسی و جامعه شناختی را در بهره برداری از آن در نظر بگیرند. (حسینی، ۱۳۸۳: ۲۸).

۴- معیارهای ناظر به تعیین نوع مجازات سرقت های تعزیری

مهم ترین امر در راستای تعیین مجازات، تعیین هدف اجرای مجازات در مورد بزه یا بزه کار سرقت است. به این معنا که در مرحله نخست قانون گذار باید دقیقاً مشخص کند که چرا بزه کار جرم سرقت را مجازات می کند؟ آیا هدف از اجرای کیفر اصلاح آن بزه کار است یا باز داشتن جامعه از جرم مشابه و یا ناتوان ساختن بزه کار از ارتکاب جرایم بیشتر؟ و یا با اجرای یک مجازات در حد سزادادن بزه کار و التیام آلام بزه دیده برمی آید؟ پس از «تعیین هدف اعمال مجازات»، باید به «گزینش نوع مجازات» پرداخت.

۴-۱- تعیین هدف مجازات

هر مجازات از جهت تأمین اهداف با مجازات های دیگر متفاوت است تا آن جا که ممکن است یک مجازات نه تنها هدفی از اهداف چهارگانه را تأمین نکند، بلکه در جهت عکس آن هم تأثیر بگذارد. از این رو، تعیین هدف برای هر مجازات یک امر تخصصی است و سیاست گذاران با ارجاع امر به اهل فن باید هدف از اجرای مجازات برای سرقت تعزیری را مشخص کنند. به این جهت، نباید تعیین هدف مجازات را به قاضی واگذار کرد و دست وی را برای انتخاب نوع مجازات باز گذاشت، بلکه غالباً واگذاری به قاضی در حد تعیین «میزان» مجازات کافی و البته لازم است. در غیر این صورت، با وضعیتی مواجه می شویم که اشورث از آن به عنوان «نظام قهوه خانه ای»^۱ در مجازات یاد می کند (Ashworth, 2; 6z)، شیوه ای که در پی هدفی مشخص نیست و قاضی به سلیقه ی خود می تواند هر مجازاتی را که برای بزه کار مناسب می دانند تحمیل کنند (محمودی، ۱۳۸۸: ۶۷۷). البته اعطای اختیار به قاضی در جهت انتخاب شیوه های شبه کیفری یا آنچه در قانون مجازات از آن به عنوان جایگزین حبس یاد شده است و دیگر نهادهای تکمیلی بی اشکال است و اتفاقاً در راستای اصل فردی سازی مجازات به کارآمدی کیفر یاری می رساند و دفاع کردنی است.

روش های تعیین مجازات متفاوت هستند و هر کدام دارای آثار مثبت و منفی خاص خود است. یک روش برای تعیین مجازات آن است که در سرقت تعزیری به طور مشخص تعیین شود. دغدغه و غایت اصلی جرم انگاری این رفتار مجرمانه، حمایت از کدام یک از بزه کار، بزه دیده و جامعه است. آیا قانون گذار

^۱ - cafeteria system.

دغدغه نظم عمومی و حمایت از جامعه را داشته است؟ یا ظالم قربانی را رد نکرد و برای حمایت از او بیرون آمد؟ یا اینکه ولی به منظور محافظت از مجرم و منافع وی، این رفتار را جرم تلقی کرده است؟ به این ترتیب سه دسته از اهداف یعنی اهداف مجرم، اهداف بزه دیده و اهداف جامعه باید از یکدیگر تفکیک شوند. بر این اساس، اگر فلسفه جرم‌شناسی مصلحت‌اندیشی مجرم بوده است، هدف اصلاح بر سایر اهداف برتر است و با اولویت و مرکزیت این هدف، باید نوع مجازات تعیین شود. اگر منافع قربانی، نگرانی اصلی، جلب رضایت قربانی است و در صورت عدم انجام آن، مجازات می‌تواند اثرگذارتر از اهداف دیگر در تأمین منافع قربانی باشد. اگر مصلحت جامعه و حفاظت از آن بر مصالح و منافع بزهکار و بزه دیده ترجیح داشته باشند، باید به دنبال اهداف اربعاب و ناتوان سازی بود. به این ترتیب، باید هدف نخستین را در سرقت تعزیری با توجه به موضوع جرم انگاری مشخص کرد و از مجازات‌های کلیشه‌ای و یکسان خودداری کرد. گام بعدی گزینش کیفری است که آن هدف تعیین شده را بهتر و بیشتر تأمین می‌کند.

۴-۲- گزینش مجازات متناسب با هدف

پس از انتخاب هدف یا اهداف، باید نوع مجازات را متناسب با هدف انتخابی تعیین کرد. در این قسمت، سوال اصلی این است که هر گونه خاص از مجازات‌های سرقت‌های تعزیری (حبس، جزای نقدی و شلاق) کدام هدف از اهداف چهارگانه (اصلاح، اربعاب، سزادهی و ناتوان سازی) را تأمین می‌کند؟ بحث از اینکه هر نوع مجازات کدام هدف را تأمین می‌کند بحث جدیدی نیست، اما همچنان ابهام موضوع باقی است، چرا که مسأله تابع معیارها و متغیرهای فراوانی است و بزهکاران هم نسبت به مجازات‌ها واکنش‌های متفاوتی از خود بروز می‌دهند. برای یافتن پاسخ این سؤال کلیدی باید به دو سؤال مقدمه‌ای پاسخ داد: نخست این که هر یک از اهداف چهارگانه با چه روشی محقق می‌شود؟ دوم اینکه ملاک ارزیابی هر یک از اهداف چهارگانه چیست؟

در پاسخ به سؤال نخست باید گفت هدف اصلاح با در دستور کار قرار دادن برنامه‌های باز پرورانه، البته بسته به شخصیت بزهکار، محقق می‌شود و اربعاب هم با هر روشی که به سلب صرفه‌ی سرقت یا انصراف بزهکار از ارتکاب سرقت بینجامد پیوند دارد. اما سزادهی جز با تحمیل رنج بر بزهکار محقق نمی‌شود و ناتوان سازی هم با کنترل توانایی‌های بزهکار در ارتکاب سرقت به دست می‌آید. در پاسخ به سؤال دوم باید اظهار داشت هدف اصلاح با قابلیت شخصی باز پروری و هدف سزادهی با زیان فردی ارزیابی می‌شود، اما در اربعاب و ناتوان سازی باید خطر اجتماعی را ملاک ارزیابی دانست.

۳-۴- مقایسه مجازات‌های اصلی سرقت‌های تعزیری از حیث تأمین اهداف

مجازات‌های اصلی سرقت‌های تعزیری شامل حبس، شلاق و جزای نقدی^۱ می‌شوند.

باور بر این است که این گونه مجازات‌های اصلی با همراهی مجازات‌های تکمیلی قابلیت تحقق چهار هدف اصلی ارباب، سزا دهی، اصلاح و ناتوان سازی را دارند.^۲

اگر چه اثبات این باور دشوار است، رد آن نیز به دلیل و ارائه‌ی جایگزین احتیاج دارد و با انکار این مجازات‌های اصلی، جایگزین‌های چندانی برای تأمین اهداف چهارگانه نمی‌توان پیشنهاد داد.

از این رو با پذیرش این مجازات‌های پایه، به همان سؤال اصلی بازگشت که هر یک از مجازات‌های اصلی، کدام یک از اهداف مجازات را بهتر و بیشتر تأمین می‌کند؟ از آن جا که بحث تفصیلی در این باره از حوصله‌ی این نوشتار خارج است، به فرا تحلیل (تحلیل داده‌های پژوهش‌های دیگر) در این باره اکتفاء می‌شود.

۱-۳-۴- حبس

سلب آزادی از معدود مجازاتی است که انواع اهداف مجازات‌ها را تعریف می‌کند و به همین دلیل، تمام نظریه‌های توجیه‌کننده مجازات بر استفاده از این نوع مجازات‌ها تأکید ویژه‌ای دارند (غلامی و افضلیان، ۱۳۸۹: ۱۵۱). با این حال، آمارها نشان می‌دهد که حبس تأثیر کمی در بازدارندگی خاص دارد و میزان تکرار سرقت در میان زندانیان آزاد شده زیاد است. (اسفندیاری، ۱۳۹۴: ۴۸) در این رابطه می‌توان نتیجه گرفت که کارهای اصلاحی در زندان زیاد نیست.

در واقع، زندان علاوه بر ناکامی در دستیابی به اهدافی مانند اصلاح و آموزش مجرمان و همچنین کاهش تعداد سرقت‌ها، به یک معضل تبدیل شده است. (اسفندیاری و جوان جعفری، ۱۳۹۵: ۱۳۷). در مجموع، صاحب نظران معتقدند زندان بهترین مکان برای اعمال هدف ناتوان سازی است (ونیترا، ۱۳۹۴: ۶۲). این نظر را می‌توان چنین نیز تفسیر کرد که بهترین مجازات برای دستیابی به هدف ناتوان سازی نیز مجازات حبس است و قدر متقین این است که کیفر حبس دارای جنبه‌ی ناتوان سازی بالایی است.

۱ - جزای نقدی به عنوان یکی از مجازات‌های اصلی سرقت رایانه‌ای است.

۲ - واقعیت آن است که این مجازات‌ها، همان طور که در ادامه خواهد آمد، غایت اصلاح را محقق نمی‌کنند

۳-۴-۲- جزای نقدی

جزای نقدی بهترین پاد زهر برای جرایم علیه مالکیت خصوصاً سرقت‌های تعزیری است. کسانی که انگیزه‌های قوی برای گردآوری و تحمیل نا مشروع مال و منفعت دارند جزای نقدی را مانعی بازدارنده بر سر راه خود می‌بینند (اردبیلی، ۱۳۹۴: ۹۲). مطالعه دیگری (غلامی و افضلیان، ۱۳۹۰: ۱۵۴) تأیید می‌کند که جریمه‌ها می‌توانند نقش بیشتری در رسیدن به هدف بازدارنده خاص داشته باشند. همچنین مناسب‌ترین مجازات برای سرقت ساده در نظر گرفته شده است (غلامی، ۱۳۹۳: ۳۷). رعایت اصل تناسب^۱ جرم با مجازات می‌طلبد که نوع مجازات بسته به نوع جرم باشد و با طبیعت جرم سنخیت داشته باشد. در این جا نوعی زیبایی‌شناسی عقلانی کیفر مطرح است؛ زیرا فقط در هنرهای زیبا نیست که باید وفادارانه از طبیعت پیروی کرد، بلکه نهادهای سیاسی یا دست‌کم نهادهایی که ویژگی‌شان فرزاندگی است و عناصری از دوام را دارند بر پایه طبیعت استوارند (میشل، ۱۳۸۴: ۱۳۳). افلاطون در کتاب قوانین، کیفر دادن مجرم به همان شیوه‌ای که مرتکب جرم شده است یعنی تحمل شر مشابه عمل مجرمانه را عدالت مطابق طبیعت می‌نامد؛ یعنی شیوه‌ای از مجازات که طبیعت خود پیشنهاد می‌کند (کلی، ۱۳۸۲: ۷۹). پس طبیعت سرقت‌های تعزیری، مجازات جزای نقدی را می‌طلبد. متأسفانه در غالب گونه‌های سرقت‌های تعزیری قانونگذار از حبس و شلاق استفاده نموده و ابداً صبحتی از جزای نقدی ننموده است. لذا پیشنهاد نگارندگان این است که قانون‌گذار در سرقت‌های تعزیری علاوه بر مجازات حبس، مجازات جزای نقدی را در اصطلاحات آتی منظور نماید.

۳-۴-۳- شلاق

یکی از مجازات‌هایی که برای سرقت‌های تعزیری توسط قانون‌گذار تعیین شده است شلاق است، این مجازات هر چند مخالفان زیادی دارند. ردّ کلی آن در مواردی که بزه دیده و جامعه خواسته‌های تقاص گونه داشته باشند چندان مفید نیست، زیرا اگر بزه دیده و جامعه نتوانند از رهگذر پاسخ‌های مورد حمایت دستگاه عدالت کیفری به خواسته‌ی خود دست یابند، به انتقام خصوصی متوسل می‌شوند.

کارکرد اصلی این مجازات را باید در غایت‌های سزاگرایانه جستجو کرد. البته با توجه به ماهیت آن که آسیب جسمی شدیدی برای مجرم به همراه دارد و نیز نحوه‌ی اجراء، به نظر می‌رسد آثار باز دارنده‌ی آن هم درخور توجه باشند. با این وجود این مجازات علی‌رغم نقاط قوتی که دارد بنا به دلایل ذیل باید از

۱- یکی از مباحث مهم، در کیفر گذاری سرقت‌های تعزیری اصول حاکم بر آنها می‌باشد که موضوع مقاله‌ی دیگری است.

زمره‌ی مجازات‌های سرقت‌های تعزیری حذف گردد: اولین؛ مجازات شلاق با شیوه‌های جنایی مدرن و اصلاح طلبانه مغایرت دارد. ثانیاً نقش ترسناک و بازدارنده شلاق بسیار سوال برانگیز است، گرچه نمی‌توان آن را کاملاً انکار کرد. ثالثاً؛ هیچ رابطه مستقیمی بین شلاق زدن و مهار انگیزه‌های جنایی وجود ندارد. چهارم؛ شلاق مغایر با موازین بشردوستانه و اسناد حقوق بشری است. پنجم؛ در اجرای یا عدم اجرای این مجازات، در مورد بحث "مصلحت" یا "عدم" بین علما توافق و اجماع وجود ندارد. ششم اجرای عمومی این مجازات و پیامدهای آن می‌تواند در دفن و ترویج خشونت نقش موثری داشته باشد. (نجفی، میلی، ۱۳۸۶: ۱۴۵).

۴-۳-۴- اعمال مجازات‌های تلفیقی سرقت‌های تعزیری

رویکرد یکپارچه به عنوان راهی برای پاسخگویی به طیف وسیعی از مشکلات مجازات، به دادگاهها امکان می‌دهد تا از طریق بازدارندگی، توانبخشی و از کارافتادگی، از ملاحظات گذشته و ملاحظات آینده غافل شوند. ابزار را تا آنجا که ممکن است برای ترکیب استفاده کنید (هالووی، ۱۳۹۳: ۸۷). در صورتی که یک مجازات نتواند به هدف اصلی برسد یا تصمیم گرفته شود که با حمایت هر دو طرف از پدیده جنایتکار، به دو هدف دست یابد، ترکیب مجازات‌ها معمولاً ضروری است، بدین معنی که هدف آن حمایت از قربانی و جامعه یا جامعه است. قربانی. یک جنایتکار یا بزهکار و جامعه باشید. باید تأکید کرد که رویکرد یکپارچه شعبه مبتنی بر عدم تناقض مجازات‌های مختلف (حبس، جزای نقدی و شلاق) و امکان جمع‌آوری اهداف مختلف است. بنابراین، اگر اهداف متعددی توسط قانونگذار در نظر گرفته شود و در این بین هیچ اولویتی وجود نداشته باشد و یک مجازات دستیابی به هدف مجازات اصلی را دشوار نکند، امکان جمع‌آوری و ترکیب مجازات‌های مختلف وجود دارد.

بنابراین، در بیشتر موارد، هدف از حمایت از بزهکار (اصلاح) نمی‌تواند با اهداف حمایت از جامعه (ارعاب) و بزه دیده (مجازات) ترکیب شود. اما حمایت از بزه دیده (مجازات) و جامعه (ارعاب یا ناتوانی) تلفیق بیشتری دارند. در این موارد، تمرکز باید بر روی شناسایی ترکیبی از انواع مجازات و درجه‌ای باشد که آنها به بهترین وجه در خدمت هدف یا اهداف مورد نظر هستند. شناسایی این نکته بسیار دشوار است و برای دستیابی به آن، بسیاری از متغیرها و معیارها باید همزمان در نظر گرفته شوند.

بین سزا دهی با دیگر اهداف مجازات تناقض وجود دارد، چنانکه سزا دهی رویکردی رو به گذشته، استحقاق محور و وظیفه‌گرا دارد، اما دیگر اهداف مجازات (ارعاب، اصلاح و ناتوان سازی) رویکرد رو

به آینده، فایده محور و غایت گرا دارند.^۱ لذا به نظر می‌رسد بر اساس این رویکرد که سزا دهی (شلاق) رو به گذشته است و دیگر اهداف مجازات مانند ناتوان سازی (حبس) که رویکردی آینده نگر دارد، مجازات‌های تعیینی سرقت تعزیری (شلاق و حبس) توسط قانون گذار از حیث تأمین اهداف باهم مغایر باشند. لذا پیشنهاد می‌شود قانون گذار در اصلاحات آتی به این نکته توجه نماید.

۵-۳-۴- دخالت بزه دیده و بزهدار در تعیین مجازات سرقت‌های تعزیری

اگرچه اکنون به نظر می‌رسد شهروندان توافق دارند که دولت قدرت مجازات را دارد، اما چنین توافق نامه ای می‌تواند ناشی از مشارکت طولانی مدت دولت در مجازات باشد، صرف نظر از دلیل دخالت مزمن دولت در مجازات در نتیجه این مدت طولانی مداخله کوتاه مدت با گذشت زمان، شهروندان حق مسلم خود در پاسخ به جرم را فراموش کرده اند و به نظر می‌رسد که تسلیم حق تسلیم دولت شده اند.

در تعیین مجازات سرقت، بررسی اساسی عوامل تعیین کننده مجازات با هدف احیای نقش طرفین اصلی سرقت، یعنی قربانی و مجرم، ضروری است. استراتژی مجازات سرقت های تعزیری در مواردی که سرقت قابل گذشت باشد. از حق قربانی برای نفوذ در تصمیم دادگاه محافظت می‌کند، زیرا هیچ کس بهتر از قربانی نمی‌تواند به قربانی خدمت کند. بنابراین، وقتی سرقت قابل بخشش است و فقط هدف مجازات در نظر گرفته می‌شود، باید نقش اصلی در تعیین طیف یا نوع مجازات به قربانی اختصاص یابد.

بعلاوه، حق مجرم در تعیین سرنوشت خود نباید نادیده گرفته شود. البته اعطای این حق مطلق نیست و هم در عمل و هم در میزان تداخل اراده مجرم، به بسیاری از شرایط از جمله اصلاح هدف مجازات با رضایت قربانی مقید است. توضیح اینکه اگر هدف از سرقت بدنی اصلاح مجرم است، هیچ کس بهتر از مجرم نمی‌تواند روند اصلاح را تعیین کند، همانطور که از نظر تئوریک یا مجرم قصد اصلاح آن را دارد، که با انتخاب نوع مجازات توسط خودش بهتر حاصل می‌شود. یا قصد تغییر و اصلاح ندارد که در این صورت حتی اگر مجازات شود اصلاح او غیرممکن است. اعطای این حق به بزهدار ارتباط تنگاتنگ و عمیقی با حفظ کرامت انسانی، عدالت، اصلاح و توان بخشی، افزایش احساس مسئولیت، توجه به شخصیت مجرم، تناسب مجازات و پیشگیری از جرم (سرقت) دارد. (حاجی آبادی و قادری نیا، ۱۳۹۵: ۷۳). در مواردی که رضایت قربانی توسط قانونگذار در نظر گرفته شود، می‌توان با مشارکت مجرم در تعیین سرنوشت خود برای جلب رضایت قربانی، تا حد ممکن نظر قربانی را ارائه داد. به عنوان مثال، اگر

^۱ - برای مطالعه بیشتر در این زمینه بنگرید به هادی رستمی، (۱۳۹۵)، در تقابل وظیفه گرایی فایده محور در توجیه کیفری، پژوهش نامه‌ی حقوق کیفری، سال هفتم، شماره‌ی دوم

قانونگذار صلاحیت تعیین نوع مجازات جرم سرقت را دارد که با جرم انگاری از قربانی محافظت می کند ، اگر نظر قربانی را جلب کند ؛ برای دستیابی به این اختیار ، مجرم هدف قانونگذار از رضایت قربانی را برآورده می کند.

۶-۳-۴- توجه به ملاحظات خاص گونه‌های سرقت یا بزهکار

نباید فراموش کرد که تعیین مجازات برای انواع سرقت یا بزهکار باید با ملاحظات خاص آن سرقت همراه باشد. به عنوان مثال ، در سرقت های سنگین و سرقت های ساده ، قانونگذار علاوه بر حبس خاص ، مجرم را تا ۷۴ ضربه شلاق نیز محکوم کرده است. بنابراین قانونگذار مجبور بود مژده ها را با توجه به شدت سرقت تعیین کند. توجه به مجازات جزای نقدی برای مرتکبان استفاده غیر مجاز از خدمات رفاهی ، آن گونه که در قانون مجازات استفاده کنندگان آب ، برق ، تلفن ، فاضلاب و گاز^۱ مصوب ۱۳۹۶/۳/۱۰ پیش بینی شده است ، نشان می دهد قانون گذار چندان به وضعیت خاص این افراد توجه نداشته است؛ زیرا چنین رفتارهای مجرمانه ای اغلب در بین افراد حاشیه نشین و کم درآمد اتفاق می افتد. در چنین شرایطی ، اعمال مجازات هایی مانند شلاق و جریمه برای عاملان این جرایم به اندازه کافی مثر نیست ، اما با کنار گذاشتن قانون کیفری ، صلاحیت قانون کیفری شکسته می شود و جدیت سیستم عدالت کیفری و قطعیت مجازاتها به چالش کشیده می شود. آنها روبرو هستند ، راه حل این وضعیت ، هرچه که باشد ، نوعاً مجازات نیست. در مقابل ، در مواردی که با موجی از جرم روبرو هستیم مجازات یا تغییر نوع آن و تشدید آن می تواند میزان رشد سرقت را کنترل کند.

۵- معیارهای ناظر بر میزان مجازات سرقت های تعزیری

تعیین میزان مجازات علاوه بر مرحله مجازات (مجازات) به مرحله مجازات (مجازات) نیز مرتبط است؛ و در حالی که قانونگذار حداقل و حداکثر مجازات ها را تعیین می کند ، قضات باید بسته به شرایط ، در موارد مختلف میزان مجازات را تعیین کنند. سیستم انعطاف ناپذیر مبتنی بر قانون ، احساس بی عدالتی را ایجاد می کند (محمودی جانکی ، ۱۳۸۸: ۶۷۲) ، زیرا توانایی پاسخگویی به تمام معیارهای بالقوه مرتبط با مجازات عادلانه را ندارد.

^۱ - برای اینکه بودن، آب، برق، تلفن و گاز سرقت محسوب می شود بنگرید به حسین میر محمد صادقی (۱۳۹۶) حقوق کیفری

اختصاصی ۲ جرایم علیه اموال و مالکیت، نشر میزان

روند تعیین مجازات سرقت‌های ta'z.r بسته به اینکه کدام یک از چهار هدف مجازات ارباب، مجازات، اصلاح یا از کار انداختن باشد متفاوت است. اگر هدف از مجازات اصلاح باشد، عامل م on در میزان مجازات مدت زمانی است که به طور معمول اصلاح می‌شود. از آنجا که متغیرهای زیادی در طول این مدت تأثیر می‌گذارد، قانونگذار باید قاضی را آزاد بگذارد تا به محض دستیابی به اصلاح، مداخله کند و این امکان را دارد که دادگاه در حین صدور حکم از اختیار خود استفاده کند. اگر هدف از مجازات، از کارافتادگی باشد، حداقل و حداکثر مدتی که جامعه برای در امان ماندن از مرتکب جرم سرقت نیاز دارد، باید به عنوان دوره مجازات در نظر گرفته شود. اگر هدف از مجازات مجازات باشد، میزان مجازات باید از نظر ادعای بزه دیده یا جامعه تعیین شود. در موارد فوق که هدف از مجازات چیزی جز ارباب نیست، نیازی به توجه به سهولت سرقت، قطعیت و قطعیت مجازات و غیره نیست. اما اگر هدف از اعمال کیفر ارباب باشد، معیارهای مختلفی در تعیین میزان کیفر نقش ایفاء می‌کنند که سیاستگذاران باید با لحاظ جملگی آن‌ها به تعیین میزان مجازات اقدام کنند. این معیارها را می‌توان به دو دسته‌ی معیارهای عام و خاص تقسیم نمود، تقسیم بندی معیارهای مؤثر بر میزان کیفر به عام و خاص از آن جهت مفید است که معیارهای عام بیشتر باید در مرحله‌ی کیفرگذاری مورد توجه مقنن باشند و معیارهای خاص باید در مرحله‌ی کیفر دهی مورد توجه دادرس باشند.

۱-۵- معیارهای عام

معیارهای عمومی اثرگذار در مجازات سرقت تعزیری شامل "سهولت سرقت"، "منافع و خسارات"، "شخصیت جرم سیاه" و "ارتباط نسبی سرقت با سایر جرایم" است. این پیش فرض این است که مرتکب نسبت به تغییر در میزان مجازات پاسخگو و حساس باشد، در غیر این صورت، اگر مرتکب به مجازات توجه نکند، تأثیر ضوابط مربوط به حبس از بین می‌رود.

۱-۱-۵- سهولت ارتکاب سرقت

هر چه ارتکاب سرقت با سهولت بیشتری همراه باشد باز دارندگی از آن با دشواری بیشتری مواجه است. به همان اندازه که سهولت در انجام سرقت باید به میزان مجازات اضافه شود تا حسابدار را مجبور به ارتکاب سرقت نکند. به عنوان مثال، جرایم سرقت سایبری در فضای مجازی بسیار آسان تر از فضای واقعی است. بنابراین، برای کنترل این جرایم، مجازات باید شدیدتر از دنیای واقعی در نظر گرفته شود. در مورد سرقت رایانه، موضوع ماده ۷۴۰ قانون مجازات مورد توجه قانونگذار قرار نگرفته است. نکته‌ای که نباید از آن غافل شد این است که تشدید مجازات در ارباب و جلوگیری از جرم چنان اثرگذار است

که جرم قبلاً در بین شهروندان عادی جامعه (و نه مجرمان) معمول نبوده است. تعمیم جرم توسل به مجازات های شدید با چالش کنار آمدن روبرو است. در این شرایط به جای مجازات های شدید، باید به استراتژی های عدالت ترمیمی متوسل شد، زیرا تعمیم جرم در یک جامعه نشان دهنده آسیب رساندن به مسئولیت جامعه است و عدالت ترمیمی در پی ارتقا روح مسئولیت مجرم و جامعه است.^۱

۲-۱-۵- منافع و خسارات ارتکاب سرقت

توجه به منافع و خسارات ارتکاب سرقت بیش از هر مجازاتی در خصوص مجازات جزای نقدی به عنوان مجازات پیشنهادی نگارندگان برای سرقت های تعزیری موضوع قانون تعزیرات سال ۷۵ است. در تحقیقات متعددی به موضوع مدل سازی برای تعیین شدت جریمه ها پرداخته شده است (صبوری پور، ۱۳۹۲: ۹۳)، اما به طور کلی، هر مجازات باید به گونه ای تعیین شود که امکان بهره مندی مجرم از جرم از بین برود. در عین حال باید هزینه خسارات وارده توسط مجرم را نیز در نظر گرفت، به طوری که حتی اگر سود سرقت برای مجرم بیش از خسارات وارده برای جامعه باشد، بازدارندگی از جرم قابل دستیابی است. این بدان معناست که مجازات باید با توجه به میزان بیشتر در سود جرم یا آسیب آن به جامعه تعیین شود، یعنی مجازاتی که هم بیشتر از سود جرم باشد و هم خسارتی که جرم به جامعه وارد می کند. به عنوان مثال، اگر منفعتی که سارق به دست می آورد معادل ۳۰ واحد باشد و خسارتی که از این سرقت به جامعه تحمیل می شود معادل ۴۰ واحد باشد، مجازات این سرقت باید کمینه بیش از ۴۰ در نظر گرفته شود تا بتوان آن را در ذیل مجازات های بهینه گنجانند. همچنین اگر در همین مثال منفعت سارق معادل ۴۰ واحد باشد و خسارت تحمیلی بر جامعه معادل ۳۰ واحد باشد، باز هم کمینه ی مجازات باید بیش از ۴۰ در نظر گرفته شود.

نتیجه گیری

در فرآیند تعیین مجازات های سرقت های تعزیری قانون گذار ابتدا باید نوع آن را مشخص نماید. انتخاب این گونه کیفرها باید با ملاحظه ی دغدغه ی جرم انگاری آن ها به عمل آید. به این ترتیب، اگر جرم در راستای حمایت از جامعه باشد، یعنی هدف از کارافتادگی در نظر گرفته شود، مجازات حبس مجازات

^۱- برای مطالعه ی بیشتر در این زمینه بنگرید به: احمد حاجی ده آبادی و احسان سلیمی (۱۳۹۶)، «از علت شناسی تا پاسخدهی در پارادیم عدالت ترمیمی»، دانش نامه ی عدالت ترمیمی، مجموعه مقالات همایش بین المللی عدالت ترمیمی و پیشگیری از جرم، نشر میزان

مناسب و اثرگذار در نظر گرفته می‌شود. اما اگر هدف از جرم‌انگاری حمایت از بزه دیده است، نباید راه حل آن را در زندان و جزای نقدی جستجو کرد، بلکه راه حل نهایی مجازات است. اما در وهله اول، ادعای مشروع باید با اعطای حق شرکت به قربانی تأمین شود. در این موارد، با تعیین رضایت قربانی برای پیشگیری از بزه‌کار در تعیین سرنوشت پرونده جنایی، می‌توان به مجرم حق دخالت در تعیین سرنوشت پرونده کیفری را نیز داد، تا مجرم به دادگاه رضایت دهد. مجازات قربانی از ترس مجازات. انجام دهید. همچنین، اگر هدف از جرم‌انگاری منافع مجرم باشد، هیچ یک از انواع اصلی مجازات سرقت (حبس، شلاق و جریمه نقدی) راهی برای اجرا نیست و برنامه‌های درمانی اصلاحی باید کانون توجه به جرم باشند. از سرقت در این موارد، مجرم باید در تعیین نوع مجازات دخیل باشد، بنابراین اگر قصد اصلاح دارد، می‌تواند روند اصلاح را بهتر تعیین کند، و اگر قصد تغییر و اصلاح را ندارد، اصلاح، هرچند با تعیین مجازات.

در میان مجازات‌های سرقت تعزیری، گاهی دستیابی به چندین هدف همزمان امکان‌پذیر است و گاهی چنین تلاشی منجر به نقض قصد می‌شود. به این ترتیب، در مواردی که این امکان وجود دارد، برای دستیابی به حداکثر اهداف ممکن (حبس و جزای نقدی) می‌توان و باید ترکیب مجازات حاصل شود. اما در مواردی که اهداف مورد انتظار قابل جمع نیستند (حبس و شلاق)، نباید اثر مجازات اصلی را با اثرات سایر مجازات‌ها اشتباه گرفت.

در مورد مجازات سرقت‌های تعزیری، نباید از هدف اصلی و نگرانی ناشی از سرقت غافل شد. اگر هدف از مجازات، از کارافتادگی باشد، قانونگذار باید مجرم را با توجه به خطر اجتماعی و آسیب‌هایی که برای جامعه به وجود می‌آورند، از توانایی کیفری محروم کند، اگر هدف از مجازات مجازات باشد، مبلغ باید از قاضی خارج شود. با صلاحدید و به قربانی اختیار داده شد که مجازات را به حداقل و حداکثر برساند. اگر هدف از مجازات اصلاح مجرم باشد، میزان پاسخ باید تا حد ممکن انعطاف‌پذیر در نظر گرفته شود و با تفویض آزادی عمل به قاضی، هر جا که هدف از تصحیح محقق شد، باید پاسخ را متوقف کرد. اما اگر هدف از مجازات رعب و وحشت باشد، چند معیار اعم از عام و خاص باید همزمان توسط قانونگذار و قاضی در نظر گرفته شوند و طبق آنها مجازات بهینه تعیین شود. همچنین، سیاست‌گذاران جنایی باید مجازات سرقت تعزیری را با توجه به مبانی قانونی، فلسفی، سیاسی و جامعه‌شناختی تعیین و تعیین کنند.

الف. فارسی

- ۱- آماده، غلامحسین (۱۳۸۹). ضابطه‌مندی اختیارات قضایی در تعیین مجازات در نظام کیفری ایران، انگلستان و مصر، رساله‌ی دکتری رشته‌ی حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده‌ی حقوق دانشگاه شهید بهشتی.
- ۲- ایروانیان، امیر، (۱۳۸۸)، سیاست جنایی (پیشینه‌ی تاریخی، ساختار و ویژگی‌ها)، تازه‌های علوم جنایی، جلد اول، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان
- ۳- اردبیلی، محمدعلی (۱۳۹۴). حقوق جزای عمومی، جلد سوم، چاپ ششم، تهران، انتشارات میزان.
- ۴- اسفندیاری، محمدصالح (۱۳۹۴). تحلیل جامعه‌شناسانه‌ی زندان، توکد و استمرار زندان از نگاه دورکهایم، فوکو، وبرو الیاس، تهران، انتشارات مجد.
- ۵- اسفندیاری، محمدصالح؛ جوان جعفری، رضا (۱۳۹۵). «کارکرد زندان از منظر نظریه‌های جامعه‌شناسی مجازات»، فصلنامه‌ی آموزه‌های حقوق کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شماره ۲.
- ۶- پیوندی، غلامرضا، (۱۳۹۷)، کیفرگذاری در پرتو اصل کرامت انسان، مجله حقوق اسلامی، شماره ۵۶
- ۷- تقی‌زاده اوشان، ابراهیم (۱۳۷۳). اصول حاکم بر مجازات‌ها (در حقوق کیفری ایران)، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.
- ۸- حاجی ده‌آبادی، محمدعلی (۱۳۹۵)، امر به معروف و نهی از منکر و سیاست جنایی، جرم‌شناسی و سیاست جنایی (به کوشش حسینعلی بای)، چاپ دوم، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- ۹- حاجی ده‌آبادی، محمدعلی؛ قادری‌نیا، محمد (۱۳۹۵). «مبانی، آثار و چالش‌های حق مجرم در تعیین سرنوشت خویش در دعوای کیفری» مجله حقوق اسلامی، سال سیزدهم، شماره ۵۱
- ۱۰- حاجی ده‌آبادی، محمدعلی؛ سلیمی، احسان (۱۳۹۶). «عمومی شدن جرم در فضای سایبر؛ از علت‌شناسی تا پاسخ‌دهی در پارادایم عدالت ترمیمی»، دانشنامه عدالت ترمیمی؛ مجموعه مقاله‌های همایش بین‌المللی عدالت ترمیمی و پیشگیری از جرم، تهران، انتشارات میزان.
- ۱۱- حسینی، سید محمد، (۱۳۸۳)، سیاست جنایی (در اسلام و در جمهوری اسلامی ایران)، چ اول، تهران: سمت و دانشگاه تهران
- ۱۲- دورکیم، امیل، (۱۳۶۰)، فلسفه و جامعه‌شناسی، ترجمه فرحناز خمسه‌ای، چ اول، تهران: مرکز ایرانی مطالعه فرهنگ‌ها
- ۱۳- رحمدل، منصور (۱۳۹۴). تناسب جرم و مجازات چ سوم، تهران، انتشارات سمت.
- ۱۴- رحیمی‌نژاد، اسماعیل؛ حبیب‌زاده، محمدجعفر (۱۳۸۷). مجازات‌های نامتناسب: مجازات‌های مغایر با کرامت انسانی، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره‌ی ۳۸.

- ۱۵- رستمی، هادی (۱۳۹۵). «تقابل وظیفه‌گرایی و غایت‌گرایی فایده‌محور در توجیه کیفر»؛ پژوهش‌نامه‌ی حقوق کیفری، سال هفتم، شماره‌ی دوم.
- ۱۶- شیخ‌الاسلامی، عباس (۱۳۷۹). سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران و انگلستان در قلمرو جرایم مطبوعاتی، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس
- ۱۷- صبوری‌پور، مهدی (۱۳۹۲). «مدل‌سازی برای تعیین شدت بهینه‌ی کیفر نقدی»، در: دایره‌المعارف علوم جنایی، مجموعه مقالات تازه‌های علوم جنایی، جلد دوم، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان.
- ۱۸- علیان، عیسی؛ میدی، محمدفاکره (۱۳۹۷). تناسب جرم و مجازات براساس آیات قصاص، فصلنامه‌ی مطالعات تفسیری، سال نهم، شماره ۲۶.
- ۱۹- غلامی، حسین (۱۳۹۳). اصل حداقل بودن حقوق جزا، تهران، انتشارات میزان
- ۲۰- فرجیها، محمد؛ عابدی‌نژاد مهرآبادی، زهرا (۱۳۹۱). «سنجش و مدیریت خطر مرتکبان سرقت در نظام کیفری ایران»، مجله دانش انتظامی، شماره‌ی ۵۴.
- ۲۱- فوکو، میشل (۱۳۸۴). مراقبت و تنبیه تولد زندان، ترجمه نیکوسرخوش و افشین جهان دیده، چاپ پنجم، تهران، انتشارات نی.
- ۲۲- کلی، جان (۱۳۸۲). تاریخ مختصر تئوری حقوقی در غرب، ترجمه محمدراسخ، چاپ اول، تهران، انتشارات طرح نو.
- ۲۳- محمودی جانکی، فیروز (۱۳۸۸). نظام کیفردهی: هدف‌ها و ضرورت‌ها، در: تازه‌های علوم جنایی، علی حسین نجفی ابرند آبادی (زیرنظر)، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان.
- ۲۴- میرمحمد صادقی، حسین (۱۳۹۶). حقوق کیفری اختصاص ۲ (جرایم علیه اموال و مالکیت)، انتشارات میزان.
- ۲۵- نجفی ابرند آبادی، علی حسین؛ آماده، غلامحسین (۱۳۹۰). «واکاوی اختیارات قاضی در تخفیف مجازات»، مجله تحقیقات حقوقی، (ویژه‌نامه)، شماره ۵.
- ۲۶- نجفی توانا، علی؛ میلیکی، ایوب (۱۳۸۶). شلاق در پرتو اندیشه‌های کیفری، مجله تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، پیش شماره‌ی ۲.
- ۲۷- وینتر، هرولد (۱۳۹۴). اقتصاد جرم، ترجمه‌ی حمید بهره‌مند؛ زهرا ساکیانی، تهران، انتشارات دادگستر.
- ۲۸- هالوی، گابریل (۱۳۹۳). کیفردهی آموزهای مدرن، ترجمه علی شجاعی، تهران، انتشارات دادگستر.
- ۲۹- یزدیان جعفری، جعفر (۱۳۸۵). «اصل فردی کردن مجازات‌ها: تبعیضی فاحش یا عدالتی عادلانه‌تر»، فصلنامه‌ی حقوق اسلامی، شماره‌ی ۱۱.
- ۳۰- یزدیان جعفری، جعفر (۱۳۹۵)، تأملی بر نظام هزینه-فایده در حقوق کیفری جرم‌شناسی و سیاست جنایی (به کوشش حسینعلی بای) چاپ دوم، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

ب. انگلیسی

35-32- Rakoff, jed (2013). Why the federal sentencing guidelines should be scrapped, federal sentencing reporter, vol. 26.

32- Yellen, david (2005). Reforming the federal sentencing guidelines' misguided approach to real-offense sentencing. Stanford law review, vol. 58.

